

A városfejlesztés jövője: Nagy-Szeged

Szoktuk mondani, hogy napjainkban évszázados álmok, vágyak öltének testet. Nemcsak frázis ez: sok kisebb-nagyobb intézményről, intézkedésről ki lehetne mutatni, mióta törekedtek megvalósításukra eleink hasztalanul, míg mára — némelyik most is erőfeszítéssel, ellenállás legyűrésével, olyik pedig szinte magától, észrevétlenül — valóra válik. *Megérlelte az idő*, szoktuk megint csak mondani, s ez igaz, de csak fölszín: a mélyén azok a gazdasági-társadalmi indítékok munkálnak, melyeket összefoglalóan szocializmusnak, *szocialista építésnek* hívunk. Egy példa: „*Szeged megyéért*” már a múlt század nyolcvanas éveiben síkraszálltak a helyi lapok, kimutatva egy ilyen közigazgatási egység gazdasági, igazgatási, közlekedési, kulturális szükségét — mégsem valósulhatott meg. A tanácsrendszerrel együtt jött létre 1950-ben az új Csongrád megye, húzódtott át székhelye Szentesről Hódmezővásárhelyre, s 1961-ben, amikor Szeged lett a megyeközpont, már föl sem tűnt, hogy a régi, *nyolcvanéves álom ért mára meg*.

Nem új elgondolás Nagy-Szeged terve sem. Történelmi hagyományai is vannak. A múlt század elején Szőreget a Város bérelte, a falu Szeged uradalma volt, *Vedres István* tervezett neki templomot is. De a szegedi lapokat böngészve, a kilencszázas évektől kezdve egyre-másra olvashatunk közgyűlési indítványokat, városatyai interpellációkat, sőt vezércikkeket ebben az ügyben. A *Szegedi Szemle* indulásakor, első számában *Móra Ferenc* beköszöntő cikkében az új urbanisztikai lap célját már így jelölte meg: „Eszmeköveket akar vinni a jövő álomvárosa, Nagyszeged felé...” A harmincas években, amikor a városfejlesztés nálunk is tudományos szintre emelkedett, már szakmunkák mutattak rá a környező községek és a Város elszigeteltségének veszélyeire. Miközben *Kiskundorozsma*, *Szőreg* és *Tápé* a gazdasági-társadalmi fejlődés törvényei szerint egyre inkább összenőtt Szegeddel, a közigazgatási keretek mereven őrizték a feudális világ emlékét. A Város tövében Tápé már Csongrád megye volt — még fonákabb és jelképebb, hogy a *váci egyházmegye*hez tartozott, sőt tartozik ma is! —, Szőreg meg Torontál megye, majd Csanád. Az össze nem hangolt építkezés következtében már eddig is több hátrány származott. Szeged és Tápé határán például a legtöbb lakótelek határmezsgyéje beépítésre alkalmatlan hegyesszögben fut ki az utcára, míg a Petőfitelep szélén húzódo határút helyenként egészen keskeny, másutt kiszélesedik, és a tápai házak e rendezetlen vonal mentén épültek évtizedek óta.

Erre már 1942-ben rámutatott *Szeged városfejlesztési terve*. Arra is fölhívta a figyelmet: Szeged szempontjából nem közömbös az sem, hogy a szomszéd községek fejlesztése milyen irányú, a lakóhelynek kijelölt területek összefüggésben vannak-e Szeged települési tendenciáival? Fönnáll a veszély, mutatott rá, hogy olyan területeket is beépítenek, melyek alkalmatlanok erre, vagy legalábbis valamely okból, víztelenítési, közlekedési szempontból nem kívánatos beépítésük.

A *fölszabadulás után mutatkozott meg legnyilvánvalóbban Szeged és a szomszéd faluk természetes egymásrataltsága*. A Tisza–Maros szög községei, mint fiókák a kotlós védőszárnyai alá, úgy húzódtak a Város védelmet, rendet, közellátást, irányítást adó hatáskörébe: 1944. október 30-án a kübekházi előljáróság tolmácsolta az egész torontáli járás óhaját, november 3-án Gyálarét kérte, hogy Szegedhez tartoz-

hassék, 7-én pedig — a szovjet parancsnokságra hivatkozással — a szegedi polgármester látta szükségesnek Kiskundorozsma közigazgatási bevonását. A közelemből utóbb, a megyei közigazgatás megerősödésekor is *a szomszéd községek Szegedhez csatolását sürgette*. 1945. szeptember 27-én a városi tanács a belügyminiszterhez is fordult, 1946 februárjában, a községek ösztönzésére, ismét tárgyalta az ügyet a tanács. Januárban külön kiadványt adott ki a város a gondolat kifejtésére, jobbára a régi, a városfejlesztési tervekben követendő, de az új viszonyok által csak megerősített érveléssel. Annakra beívódott már a köztudatba, hogy a rugalmasabb, újabb szervezeti formák már meg is valósították: abban az időben pl. „nagy-szegedi pártbizottság” is volt. A tanácsrendszer életbelépésekor mégis elmulasztották, hogy a területrendezés során az új megye szervezetéből kiemeljék a szóban forgó községeket. *Az egykori hatalmas szegedi tanyavilágban tömörült központok önállósági törekvéseit jogosan vették figyelembe, s adtak 1950-ben új életet és új nevet egész sor falunak.* A differenciálódás, az elszakadás folyamatát azonban a Város közvetlen szomszédságában levő faluk integrálódási, kapcsolódási tendenciája is kísérte. Ezt csak a helyi történelmi-társadalmi erők tendenciáinak ismerői láthatták, *az akkori idők központosított, fölülről és sablonok szerint végzett gyakorlatában a helyi sajátosságok azonban elsikkadtak.*

Am a városfejlesztés természetes követelménye nem maradhatott néma, előbb-utóbb újból fölszínre tört. *1957 után, amikor a városépítés soha nem látott új lendületet kapott, magától értetődően vetődött föl ismét a Város és a környező községek szimbiozisének egyre sürgetőbb, megoldást váró problémája.* S noha a közigazgatás még most sem szentesítette, a városépítési tervezés már úgy is kezeli a Várost és a három — Gyálaréttel együtt négy — községet, mint természetes egységet. Nem tehet másként, a tervezés és építés elképzelhetetlen az előföltéves nélkül. *Szeged programtervezéslapja* nem használja ugyan a régi „Nagy-Szeged” kifejezést, mégis már ennek a jegyében készült.

A megoldásra váró kérdés most a városi tanács 1964 októberi közgyűlésén vetődött föl ismét. A városfejlesztés kérdéseit tartalmazó beszámoló, melyet az építési osztály terjesztett elő, nyomatékosan hangoztatja, *hogy Szeged fejlesztése elválaszthatatlan a községektől, s a községeké is a városétól.* Súlyos gazdasági tévedés és veszteség lenne továbbra is külön és egymásra való tekintet nélkül végezni pl. a közmű- vagy az üzlethálózat-fejlesztést. Szeged a családi házat építeni szándékozó betelepülőket tovább már nem tudja befogadni: nekik helyet ezekben az ún. peremközségekben, Dorozsmán, Szőregen, Tápén, Gyálaréten kell biztosítani. Ehhez összehangolt területrendezés szükséges, ez viszont csak közigazgatási egység esetén valósítható meg. Egyesítés hiányában gyakorlatban *képtelenség* lesz és a mai fonákosságokat *bénító rendellenességgé* fokozza mind igazgatási, mind ellátási vonatkozásban a távlati tervekben szereplő nagy vegyikombinát telepítése, amely *hat tanács jelenlegi területén jönne létre*: Csongrád megye, Szeged járás, Dorozsma és Domaszék község, Szeged m. j. város, Szeged III. kerületi tanács hatáskörébe eső területeken.

Nem hasznátható tehát tovább Nagy-Szeged kialakult egységének szentesítése, közigazgatási egységének megteremtése. Annál kevésbé, mert *a modern városfejlődés iránya is ezt a tendenciát mutatja.* Noha Szeged még távol van attól, hogy a belső városmag vertikális növekedésének lehetőségéről lemondjon, más nagyvárosok példáin — Nyugaton és Keleten egyaránt — látnia kell távolabbi jövőjét is. A városfejlődésnek ugyanis újabban a fejlett ipari országokban már nem a belső mag függőleges növekedése, a felhőkarcolóok szaporodása az iránya, hanem érdekes módon, éppen az ellenkezője: *a városmag jelentőségének csökkenése, a városok kiterjedése, és ennek megfelelően az elő- és külvárosok jellegének megváltozása.* Az „urbanizáció” fogalma mellett megszületett egy új városépítési szakkifejezés, a „szuburbanizáció”, amely éppen az előbb jellemzett folyamatot, az elővárosi népesség növekedését, a városfejlesztés új útját jelzi. 1950-ben az Egyesült Államok városi népességének már 21,6%-a elővárosokban élt. A Szovjetunióban hasonló a fejlődés: 1959-ben a városi lakosság 17%-a lakott ún. „szputnyik” városokban.

E fejlődés a klasszikus városképet átalakítja. A szuburbanizáció következtében kialakuló *agglomerációk* odáig nőnek egyes helyeken, hogy óriási távolságokban érnék össze. Az Egyesült Államok keleti partján csaknem ezer kilométer hosszan terül el egy ilyen városias övezet, de hasonló figyelhető meg a Ruhr-vidéken, Angliában, Csehszlovákiában és a világ sok más népes és erősen iparosodott területén. E fejlődési tendencia időszerűtlenné teszi a város és a falu sarkított, ellentété tett

fogalmát: úgy látszik tehát, hogy a város és falu ellentétének megoldását, amely a szocializmus egyik programja, ez a fejlődés, szuburbanizáció, ez a települési forma, az agglomeráció váltja valóra.

Messzire vezetne e fejlődés okait, indítékait kutatni. Bizonyára hozzájárul a nagyvárosok zsúfoltságától, zajától, szennyezett levegőjétől való menekvés éppúgy, mint — technikai előfeltételként — a közlekedés általános fejlődése, a gyorsvasutak s nem utolsósorban a gépkocsik hihetetlen mérvű szaporodása világszerte. S noha nálunk Magyarországon, s különösen Szegeden ezek a hatások még csak kis mértékben érvényesülnek, nem kétséges, hogy a fejlődés ütemével párhuzamosan egyre nagyobb súllyal esnek latba. E fejlődésnek elébe kell mennünk: a gazdasági-társadalmi építés és az egyéni jó közérzet biztosítása egyaránt ezt sürgeti. Nagy-Szeged megvalósítása tehát, amikor alapja a közel és a távol városépítésének, egyszersmind a városfejlődés egyetemes törvényszerűségeinek érvényre juttatása.

PÉTER LÁSZLÓ

Mennyire él bennünk a halhatatlan?

Felmerült bennem a kérdés, hogy valóban annyira ismerik-e Petőfit, mint ahogy azt egyes kutatók, irodalmárok, s a nagy költő életével, műveivel behatódásban foglalkozók hiszik és vallják, s mint ahogy általában a köztudatban gyökeret vert ez a hit. A kíváncsiság bogara már a fülemben volt, zúgott, zúgott s arra ösztönzött, hogy Kiskőrösre utazzam, s a Petőfi-házban győződjem meg a valóságról. December végén, egy vasárnapon, elindultam. Szerencsém volt. A lakatnyában ugyanis ezen a napon eskették az újoncokat, s az ünnepekre az ország minden részéből érkeztek a menyasszonyok, szülők, testvérek. Kiskőrös hangyabolyhoz hasonlított, s főleg a délutáni órákban megindult a látogatók áradata a költő szülőházához (azon most ne vitatkozzunk, hogy hol született Petőfi). Ezen az egy napon 153-an lépték át a fehérre meszelt, nádfedeles ház küszöbét. A szám nagyon szép, de ne gondoljuk, hogy rendkívüli. Havi átlagban ugyanis kétezren keresik fel az emlékmúzeumot.

Eleinte csak állok a szoba közepén. Kíváncsiságom a belépés pillanatában a tisztelet katalizátorán félelemmé változik. Van-e jogom megzavarni a kéziratok fölé hajló embereket? Azt az idős, madártestű bácsit, aki fényes keretű szemüvegén keresztül nézi a térképet, gondolkodva követi a fekete vonalakat, a költő megrajzolt vándorútját; azt a diáklányt, aki száját mozgatva hangtalanul olvassa *A XIX. század költői kéziratát*; a katonát, aki sapkáját kezében tartva, szinte vi-

gyázzba mered Bem tábornok arcképe előtt? Állok a szoba közepén.

— Petőfi apja festő volt? — hallom mellettem az előbbi kis öreg hangját. H. H. bácsi Kőszegről jött ide. Csodálkozását megértem, amikor a kép alatti szöveget elolvasom: Petőfi édesapja Orlay Petrich Soma. Megmagyarázom neki a rossz feliratot, s azt remélem, hogy beszélgethetünk, de többet egy szót sem hajlandó mondani. Újra ráhajlik a tárlókra s csak szemöldökének mozgásából lehet következtetni gondolataira.

Elfogódottságomat a véletlen oldja fel. P. E. budapesti fiatalember idegenvezetőnek néz és megkérdezi, hogy hívták Petőfi fiát. Amikor azt is megmondom, hány évig élt, már megkérdezhetem tőle, szerinte melyik a legszebb Petőfi-vers?

— En Petőfit nagyon szeretem. Legjobban a Szeptember végén tetszik.

Mellette szép arcú, fekete hajú fiatalasszony. Együtt vannak, csak K. L.-né Egerből jött. Látszik rajta, fél, hogy őt is bevonjuk a társalgásba. S mikor megkérdezem tőle, hogy melyik Petőfi-vers a kedvence, vállalt felhúzza, kényszeredetten nevet és azt mondja:

— Hát a Talpra magyar! — s újra nevet.

Ezután magam is kezdek úgy forgolódni az alacsony szobákban, mintha valóban idegenvezető lennék. Ezt bizonyára észrevette Zelf Teréz, a múzeum valódi gondnoka, de nem nehezelt érte. Ilyen minőség látszatában már könnyebben szoba elegendhettem a látogatókkal, de természetesen koránisem mindegyikkel. Volt, aki egyenesen menekült előlem, amikor